

El Nou de Juliol: diàleg entorn d'una representació literària¹

Senyor batlle de l'excel·lentíssim Ajuntament de Ciutadella, senyors regidors, honorable senyor president del Consell Insular de Menorca, digníssimes autoritats, senyores i senyors:

Seguint una molt honorable tradició, l'Ajuntament de Ciutadella em convida a dirigir-vos la paraula un dia molt singular, el del quatre-cents cinquanta-tres aniversari de l'assalt i de la desfeta d'una ciutat que va resistir com va poder l'invasor i va caure sota la bota d'un exèrcit més fort i més nombrós que, després de sotmetre-la, esclavitzà la majoria de ciutadans que hi habitaven. Un episodi dolorós que capgirà el sentit de la història i no ens pot deixar indiferents.

Són molts els historiadors que han explicat en aquesta mateixa tribuna la seva visió dels fets: el perquè d'una acció de rapinya tan ben orquestrada, la connivència dels francesos amb l'acció de Piale Paixà, l'esgarrifosa soledat d'uns homes que reclamen un ajut reial que mai no arriba, l'èpica de la defensa, la duresa de l'assalt i la desfeta inevitable. També la pèrdua de la llibertat dels sotmesos, el camí vers un exili (en alguns casos temporal i definitiu per a la gran majoria), l'aventura semifracassada del rescat, les dures conseqüències econòmiques de la derrota, la reconstrucció d'una ciutat que s'havia d'aixecar des de les cendres i fins el valor que, a partir d'una anàlisi crítica i no tan sols literal, hem de donar a aquesta Acta que se'ns acaba de llegir, atorgada pels qui havien estat els responsables directes de la defensa de la ciutat, i de la què, a Constantinoble, dóna fe el notari Pere Quintana.

Però a mi no se'm convida com a historiador sinó com a escriptor que ha optat per la literatura en descobrir, ja en plena maduresa, que tenia necessitat de parlar de la vida dels altres, i de fer-ho des d'un punt de vista for-

¹ Conferència pronunciada per Josep M. Quintana a l'acte institucional celebrat a l'ajuntament de Ciutadella de Menorca el 9 de juliol de 2011.

ça diferent del que sempre havia adoptat quan em dedicava a l'anàlisi històrica o a l'assaig.

Com a historiador (si és que algun cop a la vida he estat historiador) em preocupava molt explicar el perquè de les coses i això m'obligava a cercar i descobrir la causa dels fets que han marcat precisament la vida dels homes, dels pobles i dels territoris que eren objecte d'estudi. I com a jurista he perseguit, tant en la praxi del dret com en l'assaig teòric, trobar també la resposta més justa, o, si més no, la més equitativa, per a la convivència entre els homes en tant que persones i també ciutadans. Però quan he optat per la literatura des del vessant d'escriptor, el punt de vista ha canviat. Ja no m'he sentit constret a trobar la causa dels fets, ni tampoc a cercar solucions justes o equitatives a l'hora d'explicar la vida dels altres. Ni, encara menys, he pretès allisonar ningú, la qual cosa -em refereixo ara a això d'allisonar algú- potser ens convidaria a parlar de la dita "literatura compromesa" o de la "literatura de idees" i de coses per l'estil, però no ho he de fer perquè aquesta no és la matèria que hem de tractar avui. De fet, sempre he cregut que la pitjor literatura és precisament la que té algun tipus d'intencionalitat, ja que, per a mi, una bona novel·la no pretén -ni ha de pretendre mai- aportar cap resposta, ni tampoc cercar o explicar la "veritat"-, només ens ha d'ajudar a fer-nos preguntes, a plantejar-nos noves qüestions, perquè com ha dit l'escriptor uruguaià Ricardo Piglia, *"El escritor existe para crear problemas. Y siempre quedaremos unos cuantos que nos neguemos a aceptar que sólo existe un mundo inmediato con un orden fácilmente comprensible"*.

I ha estat precisament en "la vida dels altres" (i ben poca importància té que aquests altres siguin contemporanis nostres o bé gent que ha viscut als segles XVI, XVII o XVIII) allí on he trobat la millor matèria per a la meua literatura. Es, doncs, la "vida" (ja sigui d'una persona, d'una família o, fins i tot d'una ciutat), el que a cada novel·la he volgut estudiar, contemplar i esmicolar per a, finalment, *representar-la* mitjançant la sumptuositat de l'engany -perquè la ficció és engany. I en això consisteix la literatura.

El novel·lista, doncs, no ha de voler imitar la realitat, ha de representar-la. I com ha dit Edgar Doctorow, la facultat imaginativa, la facultat de veure coses i fer connexions que no serien possibles en paràmetres fàctics,

són dons de l'escriptor de ficció. Per això Henry James deia que l'escriptor ha de veure el que es troba ocult, el que no es pot conèixer a simple vista.

I això és el que jo he intentat fer amb aquesta darrera novel·la, «Els herois de la nit», publicada el passat mes d'octubre, per mor de la qual, sens dubte, se m'ha convidat a parlar aquest horabaixa del 9 de juliol: una novel·la on no he pretès *explicar* la realitat, sinó *representar-la*, veure-la a través de la vida d'uns homes i d'unes dones que viuen, sofreixen, cauen, se'n surten, fracassen, triomfen, s'empobreixen, s'enriqueixen, s'estimen i s'odien en un marc històric que té com a punt central el setge i l'assalt de Ciutadella pels turcs el 1558, de què fem avui memòria. I he dissenyat aquest esbós per tal que, també nosaltres, ens puguem interrogar sobre aquells fets; perquè puguem qüestionar-los i puguem també qüestionar-nos. En definitiva, perquè ens fem preguntes.

M'heu de permetre, doncs, que aquest capvespre em mogui també en el camp de la ficció -anys hi haurà (i anys hi ha hagut) per convidar historiadors de prestigi- i que reuneixi en aquesta mateixa sala alguns dels personatges que jo he creat per representar un paper dins la novel·la. Deixeu-me, doncs, que els convoqui com si fossin els actors -en realitat ho són- d'una gran obra de teatre que, quan cau el teló a l'escenari, abandonen el rol que representaven, recobren la seva personalitat i surten a saludar el públic per rebre'n els aplaudiments o la crítica.

Mireu-los, doncs, mireu-los amb els ulls de la imaginació, aquests que són capaços de travessar murs i barreres, i veieu-los aquí, asseguts davant vostre, com ara els regidors que presideixen aquesta celebració, disposats a parlar del que, per a ells, ha significat la meva obra.

-Comences tu, Helena Martorell?

-Sí, si tan vols, i ho faré amb un elogi, perquè em sembla particularment encertat -diu Helena- que hagi volgut esbrinar, o interpretar, diguem-ho com vulguis, el que romania ocult en el rerefons dels sentiments i de les consciències de nosaltres, els personatges, cosa que li és vetat a l'historiador, però, en canvi, pot fer el novel·lista. Tot i que, pel que fa al meu personatge, a banda de ser especialment desgraciat -potser el més desgraciat de la novel·la- em sembla que no té cap mena de rerefons que el faci complex des

del punt de vista psicològic: filla única d'un hisendat ric i vell, criada entre cotons a causa de la mort prematura de la seva mare, incapaç de pensar que la vida regalada que sempre ha dut, passant els hiverns a Ciutadella i els estius al lloc de Cavalleria, comportava una dinàmica que no es podia mai trencar. És fàcil, doncs, d'entendre que aquest personatge es descompongui anímicament quan la desgràcia s'hi acarnissa: perquè Helena és feta esclava, venuda al gran visir de Constantinoble i dipositada a l'harem d'aquest home poderós que la sotmet a tota mena de vexacions. Tu -em diu Helena- no la fas aparèixer durant els dies de l'assalt, però, quan ho fas, és per mostrar-nos una dona a la qual tot el seu món s'ha capgirat damunt davall i que, per tant, està desfeta i trencada psicològicament. De fet, no se'n referà mai del cop. Per això li costarà entendre el paper d'Arnau i, fins i tot quan l'ha entès i se sent atreta per ell, no serà mai prou lliure d'estimar-lo. I és clar, el retorn a una pàtria que troba també capgirada, on el majoral de la família s'ha apropiat dels seus béns, on tothom li fa el buit i fins la priven del suport d'Arnau amb una jugada bruta dels poderosos que actuen en connivència amb la Inquisició..., doncs això l'acaba destrossant anímicament fins al punt que no pot resistir i se suïcida.

»Podríem dir, per tant, que Helena és una víctima absoluta d'aquell fet històric -l'assalt de Ciutadella- que, més enllà de l'èpica que el fet enclou, ens revela un autèntic drama humà.

-Si em permets -ara és Arnau Vidal el que intervé- a mi em sembla que el que tota l'obra intenta és precisament això: desvetllar, a través dels personatges que nosaltres encarnem, la tragèdia, el daltabaix -digues-li com vulguis- que, en aquest cas, provoca la caiguda de Ciutadella aquell 9 de juliol de 1558. Daltabaix que abraçarà tota mena de conseqüències d'ordre polític, social i econòmic. Però, per damunt de tot, humà. Per a alguns personatges com el d'Helena tot el relat es desplegarà en clau de tragèdia, en canvi, per a d'altres com el d'Arnau, és a dir el meu, ben al costat de conseqüències tràgiques -ell veurà com els turcs maten el seu pare, malmeten la mare i el fan esclau-, els fets del 58 tindran també un gran component d'aventura, perquè Arnau s'enfrontarà a un món nou, es formarà, descobrirà que l'home té necessitat de sobreposar-se als esdeveniments i que, per damunt de tot, s'ha

d'aferrar a la vida. Perquè Arnau, més enllà que finalment fracassi, és un home que s'enamora, que s'aferra a la vida i se sent capaç de redreçar (una altra cosa és que ho aconsegueixi) el que els avatars de la història li ha malmès. D'altra banda, a Arnau, que tostemps sentirà la nostàlgia del món que li han arrabassat per la força, li tocarà viure -en això com Helena- la gran decepció en veure que la seva Ítaca no és el que ell ha imaginat, somniat i sublimat, sinó un món força més arrossegat per terra, on l'amor a la pàtria, el record pels desapareguts, l'orgull a l'hora d'exalçar l'heroisme dels caiguts *pro aris et focis* no sempre és capaç d'amagar l'egoisme, l'engany, la hipocresia i, en definitiva, les misèries que, entre els homes, són sempre presents.

-Creus tu -li dic a Arnau- que, a la novel·la, i més enllà que se'n surti o no, el teu personatge representa d'alguna manera el que podríem dir la figura de l'heroi?

-No, no ho crec -respon Arnau sense pensar-s'ho gaire-. A mi em sembla que tu has volgut evitar la figura clàssica de l'heroi en el que podria ser una novel·la d'aventures. Arnau és, més aviat, una mena de petit diable que sempre se'n surt, un jove tenaç, que lluita simplement per sobreviure. No és, doncs, pròpiament un heroi. El que sí manté, gairebé fins al final, és la il·lusió de poder retornar a casa i de refer la vida sobre les cendres del pare assassinat i de la mare malferida. El passat és, per a ell, molt important. La terra l'atrau i no deixarà de lluitar fins que aconsegueixi de tornar-hi. Fixa't que, des del seu punt de vista, la decisió de rescatar Helena no és tant una decisió heroica com la possibilitat d'obtenir un mitjà de vida que li permeti fer diners per poder tornar a Ciutadella i establir-s'hi dignament. I quan, en tornar, acabarà essent víctima dels egoismes dels que tu -em diu a mi- has definit metafòricament com els «herois de la nit», no se'n sortirà. La maquinària del poder i de la força serà més poderosa que ell. L'anul·larà en definitiva, i Arnau haurà de fugir de l'illa i acabarà desapareixent a Constantinoble després de mort Felip II, sembla que sol i en no gaire bona posició econòmica.

-Per mi Arnau és un idealista -afirma de sobte el seu germà Jaume-, un somiador. Tot el contrari del personatge que em correspon interpretar a mi. Jaume, en efecte, és un pragmàtic, un home que accepta que la desgràcia no

té remei i que s'aferra a la sort quan aquesta li somriu, alhora que malda per oblidar un passat que no pot tornar i al què, a més, ell no vol tornar.

-Si em permets -dic interrompent-lo- el que jo pretenia com a novel·lista era que Arnau i Jaume encaressin d'alguna manera en el relat una mena de dialèctica entre Orient i Occident.

-I és probable que ho aconseguieixis -afirma Jaume-. Però el meu personatge va més enllà d'aquesta dialèctica. És cert que, com han ressaltat els crítics, Jaume representa els valors d'Orient front els d'Occident, que encarna Arnau. Però per a mi, el meu personatge té un valor superior a aquest: és l'únic de la novel·la crític amb el món on ha nascut (em refereixo a la Menorca anterior a l'assalt), un món que Arnau sempre idealitzarà però que Jaume, des del primer dia (segurament, perquè és més gran i això li ha permès de conèixer-lo millor) criticarà amb força. No hi ha dubte que aquell món és el seu, però mentre els pares d'Arnau i de Jaume representen una classe menestral, senzilla, pobre i també incapaç de rebel·lar-se davant la injustícia que implica el seu estatus social, conscients que ells mai no podran canviar el món en què els ha tocat viure, Jaume, en canvi, es rebel·la i demana indignat al seu pare per què ells estan condemnats a ser pobres mentre d'altres sempre seran rics. Una pregunta que la mare respon amb un retret d'allò més conformista: *«si no t'acceptes tal com ets, mai no seràs feliç»*, al què afegeix encara una altra sentència que indigna Jaume: *«aquest món -diu- és una vall de llàgrimes on els pobres hem vingut a sofrir»*.

-Vols dir amb això que Jaume no veurà l'assalt a Ciutadella com una desgràcia? -demana Helena.

-No, no vull dir això. No penso que Jaume cregui que l'assalt no va ser una desgràcia. I d'altra banda he de recordar que la novel·la no contempla aquest punt. Però ens mostra per mitjà dels ulls de Jaume com n'era, d'escandalosament desigual, la societat menorquina anterior a l'assalt, aquesta que permet, sense tan sols qüestionar-ho, que el teu pare sigui un hisendat ric que pot viure de rendes com un déu, i que el teu personatge -vull dir el d'Helena- sigui una al·lota que, després d'haver jugat de petita amb Jaume, en fer-se una jove no es digna tan sols mirar-se'l perquè ell pertany a una classe inferior. Doncs bé, això fa que Jaume sigui un personatge que es

torni cada cop més individualista i que, afrontant la desgràcia de cara, cerqui de fer-se un lloc en el món. Un lloc que, finalment, trobarà a Constantinoble, on s'enriquirà.

»D'altra banda, Jaume, que té ja 17 anys els dies de l'assalt, és el personatge de la novel·la que ens descobreix que, fins i tot en aquells dies de consternació -els anteriors a l'assalt-, hi ha gent que no juga net, i això el marcarà per sempre. És aquest sentiment d'extrema decepció el que Jaume fa patent a Arnau quan, molts anys més tard, els dos germans es troben a Constantinoble. I és aleshores quan li confessa que ha abdicat de tots els ideals que el seu germà petit encara conserva i li desgrana el perquè d'aquesta abdicació. Observant, doncs, la societat menorquina anterior a l'assalt, Jaume ens ve a dir: «Compte! No idealitzeu un món pel sol fet que vagi ser vexat per un enemic poderós que el convertí en una víctima propiciatòria. No, això no basta per redimir-lo del pecat de la injustícia social en què vivia».

-Si em permeteu -ara és Pau Vila el que decideix intervenir en la conversa-, també jo hi vull dir la meva, encara que a la novel·la m'hagis assignat el paper de brivall.

-En escoltar això tots ens posem a riure.

-No caldria sinó -faig jo-, la novel·la ja és inamovible i tens absoluta llibertat per parlar-ne. Doncs endavant...

-El primer que jo voldria observar -diu aleshores Pau Vila- és que tu -es refereix a mi- no has donat als fets concrets del setge i de l'assalt de Ciutadella un tractament primordial dins la novel·la. No és que no els descriguis, perquè ho fas en una escena que m'ha semblat molt bella, quan Arnau, que té aleshores 14 anys, en adonar-se que està passant alguna cosa greu, corre cap a l'església de Santa Maria i puja dalt el campanar. I atès que les edificacions d'aleshores eren totes *intra muros*, el panorama que des d'allí abraça dels afores de la ciutat i del port, no sols és esplèndid sinó mai vist. Em llegiries com ho has descrit exactament?

Aleshores jo agafo el text original i llegeixo:

A trenc d'alba d'aquell dia de juliol, després d'haver-me rentat la cara, amb una gerra de zinc a la mà, vaig partir vers l'hort de n'Amades per

recollir la llet. Com cada matí vaig travessar lleuger els carrers que duïen fins a la porta d'en Sales, i va ser allí on em vaig adonar que els soldats del Reial Alcàsser tancaven les portes i es distribuïen per tota la muralla.

Sorprès, vaig observar que els crits i les corredisses dels soldats havien despertat la vila sencera, que no va trigar gens a prendre consciència del malson que començava. Però jo no n'era conscient, del que succeïa, i aquella inesperada visió militar em va semblar magnífica. És clar que m'impedia recollir la llet, però aquest petit inconvenient passava a un segon terme davant l'espectacle mai vist d'aquells guerrers que, un cop la fosca de la nit va anar donant pas a la llum daurada del matí, es veïen com dibuixats entre les boïres. Per això vaig baixar de la muralla i, enfilant el camí que duia a l'església de Santa Maria, m'hi vaig dirigir corrent. Vaig entrar per la porta Major, que era oberta, i en passar davant la capella del Santíssim, vaig veure com mossèn Ferrer recitava el credo de la missa primera amb una veu escassa i desigual. A mi, però, no era la missa allò que m'acuitava, sinó pujar al campanar, des d'on podria contemplar el port. Vaig travessar, doncs, la nau a pas decidit fins a la sagristia, d'on es pujava a la torre per una escala de cargol inacabable. Jo sabia que la clau de la porta del campanar era dins el primer calaix del costat esquerre de la calaixera, a sota mateix d'unes casulles que vaig decantar suaument, maldant perquè ningú no s'adonés d'aquell petit furt si obria el calaix. Després em vaig acostar a la porta per obrir-la amb la clau i, escales amunt, en el temps d'un alè vaig ser dalt. I allí, en aquell indret tan elevat, vaig contemplar sense noses com, una mica lluny de la costa, un estol de més de cent naus esperava l'ordre d'atracar.

Però no veia només les naus, sinó també milers de geníssers, que ja havien baixat a terra i s'acostaven a les muralles des de tots els punts cardinals. Va ser aquesta imatge inesperada la que em va fer comprendre el que en realitat estava succeint, i el pànic em va atrapar. Sí, vaig tenir por, una por immensa. I aquesta em va excitar fins al punt de creure que no em podia moure per mi mateix. Però l'encanteri es va fondre en escoltar el toc eixordador de les campanes que algú va fer sonar estirant les cordes des d'un pis inferior. De seguida vaig arrencar a córrer escales avall, i era sensat de fer-

ho. No debades havia escoltat el toc més terrible de tots els que jo coneixia: les campanes de l'església tocaven a sometent.

-Molt bé, és el que t'estava dient -rebla Pau Vila-. Arnau, sorprès, observa els genissers que envolten les muralles i les galeres que són a l'entrada del port quan un repic de campanes que toquen a sometent l'espaventa. I és, precisament, amb aquest repic que deixa Arnau tremolant de por com tu -em diu a mi- ens demostres la gravetat de l'assalt que és a punt de sofrir Ciutadella. Mitjançant, doncs, aquesta imatge del jove Arnau esfereït és com aconseguixes que, el que és realment un drama humà, no quedi reduït a una simple imatge de gran bellesa estètica.

»Bé, veig que m'he apartat del que volia dir, perquè el que jo pretenia indicar és que només vosaltres tres -vull dir Helena, Jaume i Arnau- intervingiu en el relat dels episodis anteriors al setge, encara que jo també hi surto una mica, ni que sigui encarnant la figura d'un majoral malcarat que oprimeix els camperols que té a les seves ordres, i fent la feina bruta a Gabriel Martorell, el pare d'Helena, el qual acabaré traint. Perquè serà amb els diners de l'amo que pagaré, a Toló, el meu rescate i el de la meua família. Finalment, en tornar a Menorca, acabaré fent-me amb el seu patrimoni, objectiu per al que no escatimaré els mitjans.

»En síntesi, doncs, perquè veig que m'allargo innecessàriament: crec que tu -Pau Vila novament es refereix a mi-, si bé narres els fets que es produeixen durant el setge i l'assalt (sempre a través de les explicacions que, en el relat, en fan Arnau i Jaume), no centres el moll de la novel·la en aquells dies de juliol de 1558, tan plens de desgràcies i, segurament, d'heroïcitats, que és el que bàsicament recordem avui, sinó en el que va succeir després -en realitat, en els vint o trenta anys següents-. Perquè és en aquest període posterior que Helena viu el seu calvari i quan Arnau desplega una vida d'aventura: primer, com a aprenent de genisser, i després dels homicidis que es veu obligat a cometre, com a venedor en un basar privat. I finalment, com a rescatador d'Helena, amb tot el conjunt d'episodis que li fas viure. És, doncs, el que va succeir després de l'assalt el que sembla que a tu realment t'importi, i és al llarg d'aquests anys quan apareixem nosaltres encarnant el

que tu defineixes com «*una nova classe poderosa des del punt de vista econòmic*». És la classe a la què pertanyem Antoni Quart, Gaspar Oliver, Gil Cardona, jo mateix, i, naturalment, el paborde Arguimbau, el seu germà Onofre i fins i tot el jove mossèn Cosme Trèmol, que també ens acompanya en aquesta taula i que fins ara no ha dit res de res.

En escoltar aquestes paraules, mossèn Trèmol fa un lleuger somriure.

-Tampoc no ha dit res mossèn Ferrer.

-Oh, sí! És cert. Jo tampoc no he dit res encara, però em sembla que el meu paper -puntualitza mossèn Ferrer- és més secundari que el teu, encara que sóc dels qui surten abans i després de l'assalt. Però a diferència de tu, mossèn Trèmol, i no diguem del paborde Arguimbau, sóc un pobre capellà que no participa del ball dels poderosos.

-No sé què t'he de dir, mossèn -l'interromp Arnau-, perquè el rol que interpretes (el d'un capellà de poble, senzill i sense cap pretensió a la vida) té, probablement, força més interès del que tu vols donar a entendre. Perquè tu, pel teu estatus sacerdotal, potser hauries de formar part dels poderosos, però en realitat n'acabes sent una víctima. I el més dramàtic és que ho ets tot i que has acceptat el sistema i fins i tot el defenses.

-Sí, és cert -rebla mossèn Ferrer-, jo sóc dels qui creuen que les coses estan bé com estan, i que en aquest món és inevitable que hi hagi debils i poderosos, i que no duu enlloc que els primers vulguin alterar aquesta mena d'ordre que podríem dir natural. Hi ha un llarg capítol en què, quan Arnau torna per primer cop a Menorca amb la idea de recollir els quatre-cents ducats que val redimir Helena, jo maldo per explicar-li la complexa estructura de la Santa Inquisició, i, per tant, el paper que, dins d'aquesta estructura inamovible, gairebé divina, correspon al paborde Arguimbau.

-I jo -l'interromp Arnau- em quedo embadalit escoltant-te, perquè aquell muntatge em sembla impossible d'entendre. Si bé, però, el que més em sorprèn és que tu, tot un mossèn, te'l creguis i el defenses al peu de la lletra. Com un dogma. Vaja, com la paraula de Déu!

-El problema, Arnau, és que jo me'l crec -confessa mossèn Ferrer-, i fins sóc capaç d'aconsellar al paborde Arguimbau que accepti el xantatge que tu li fas perquè així tocaràs el dos i deixaràs les coses com estaven. Qui m'ho

havia de dir que, en les meves velleses, el doctor Arguimbau m'aplicaria, també a mi, la medicina que decideix aplicar-te a tu. I quan es veu constret a cercar arguments per condemnar-te, no dubtarà d'extorsionar-me i fins de fer-me dir coses que he sabut com a confessor. I això és molt fort.

-Sí, tens raó -ara sóc el qui intervenc-, ho reconec. Fins us diré que un capellà, bon amic meu, em va comentar després de llegir la novel·la que aquella escena (em refereixo a la del paborde Arguimbau interrogant mossèn Ferrer en qualitat de Comissari de la Suprema) era duríssima.

-Ens la podries refrescar? -demana mossèn Ferrer.

-Com vulguis. Te'ls llegiré:

-Doctor Arguimbau -va fer mossèn Ferrer en un to que volia ser conciliador i pacífic-, vós sou un prevere com jo, i sabeu que hi ha coses que els preveres coneixem, però de les quals no ens és lícit parlar. La confessió...

El comissari es va posar dret i el va interrompre amb un crit.

-Deixeu-vos estar de confessions! Que els pecats d'aquest home a mi poc m'importen. Són els delictes el que jo he d'instruir. I vós teniu l'obligació de revelar-me'ls. No ho oblideu!

-Però...

-Prou de peròs! I ara responeu les meves preguntes.

-Perdoneu, senyor, si insisteixo. I us asseguro que no és la contumàcia allò que em mou. Però vós sabeu que no us puc obeir sense trencar el secret de la confessió.

El comissari va quedar un moment en silenci. Després va mirar fixament el vell prevere.

-Mossèn -va dir, i aquest cop la seva veu era clara, nítida i absoluta-ment dura-, tinc la impressió que seixanta anys de sacerdoci no us han bastat per entendre les coses adequadament. El secret de la confessió és, en efecte, un deure en tot allò que fa referència als pecats. Hi estic d'acord. Però jo no us parlo ara com a prevere, sinó com a inquisidor, i hauríeu de saber que, per al Sant Ofici, l'heretgia no és només un pecat, és també un delicte. I un confessor pot absoldre el pecat, però té l'obligació de denunciar el delicte. Oi que m'enteneu?

-Aquest és, en efecte -segueix dient mossèn Ferrer- un exemple que difícilment podria utilitzar un historiador, però que sí pot emprar un novel·lista, perquè aquest, mitjançant la imaginació i la paraula, malda per representar d'una manera clara i nítida uns fets que potser un historiador tan sol hauria pogut apuntar a tall d'hipòtesi, a menys, és clar, que s'hagués trobat amb un testimoni indiscutible, com per exemple el d'una confessió feta per escrit. I dit això, penso que és el moment en què hauria d'intervenir mossèn Trèmol.

-Bé, vistes les coses -comença dient aquest-, estic d'acord a afirmar que el meu personatge és, sens dubte, més subtil que el de mossèn Ferrer. Al cap i a la fi ell és el simple titular d'un benefici a l'església de Santa Maria i jo sóc un curial de primer ordre. Més concretament, el secretari-canceller de la pabordia i de la Santa Inquisició. De fet -em diu a mi-, tu ets molt clar quan dibuixes un personatge -el meu- que *«mai no se sulfurava ni tampoc aixecava la veu. A més, sabia escoltar sense fer cap mena de gesticulació que pogués delatar mínimament el que sentia. I un cop li tocava parlar, primer solia aturar-se uns instants, com si compongués mentalment i en silenci la frase que anava a dir. Només llavors l'expressava, i ho feia sense estridència de cap mena, perquè el discurs li llisqués dolç i suau. Era clar que, davant un problema greu, ningú com ell sabia navegar a la capa.»* Bé, d'acord, estem davant d'un capellà d'elit. Però el que no sé és per què m'has convocat a mi en lloc d'invitar el meu oncle, el paborde Arguimbau, que encapçala un dels capítols més llargs de la novel·la i que és el gran personatge de la segona meitat del segle XVI. Digue'm: per què no has convidat el qui va ser l'home més poderós de l'illa durant cinquanta anys i que, segons les cròniques (llegeix si no el gran panegíric que, del paborde Martí Totxo, va fer el recordat Andreu Casasnovas), el qual, segons ell ens diu, va morir *«en olor de santidad»*.

-Sí, en efecte, t'he convocat a tu (teòricament, doncs, a un personatge secundari) i no he convocat al paborde. Una decisió que, tanmateix, he pres a consciència per diverses raons. En primer lloc, perquè no podia convocar tots els meus personatges a una tertúlia com aquesta. D'intervenir-hi tots hauria estat un guirigall. Però també perquè, com que jo sóc un home que fa literatura i el meu paper no és, doncs, el del cronista ni, encara menys, el

d'historiador, he cregut que tu (que ets un personatge que mai no va existir i que ha creat, per tant, la meua imaginació) representaves de manera quasi perfecta el que solem definir com «el perquè de tot plegat». Tu, mossèn Trèmol, ets la síntesis de tot el que jo, com a escriptor, volia explicar (i d'alguna manera condemnar, seguint en això la tradició de Dante) en aquesta representació que tots vosaltres heu fet a la meua novel·la, és a dir a “Els herois de la nit”.

–Així, doncs, segons tu –respon mossèn Trèmol–, m’ha tocat un paper dels que podríem de dir que es cremen, a pesar que m’has dibuixat com un home exquisidament fred.

–Sí, en efecte, fred. Fins et diré que descriure la teua fredor és el més apassionant que m’ha succeït mentre escrivia la novel·la. Perquè jo havia decidit fer de tu, d’un personatge teòricament secundari, el pal de paller del que pogués penjar l’egoisme i els vicis d’una societat corrupta que era, però, alhora, extremadament hipòcrita i que, per tant, no es va reconèixer mai com a tal. Pocs personatges m’han satisfet tant com el teu, si és que et parlo com a escriptor: ets intel·ligent, mordaç, subtil i extraordinàriament cínic... Un ésser molt superior a tots els altres (potser només Gaspar Oliver se t’acosta). Ets, per tant, un personatge sense el qual el paborde Arguimbau no seria res. No tindria sentit. En realitat, tots dos –vull dir tu i el paborde– sou el mateix personatge. Tots dos plegats encarneu la síntesi més preciosa de la corrupció del poder. A ell el descriu com un home corpulent, embotit dins una sotana negra una mica pollosa, de caràcter sever, de costums espartans i matusser en les formes; a tu, en canvi, et descriu com «*el cervell més privilegiat de la cúria*». És per això que et faig parlar sovint en llatí i et mostro com un coneixedor profund del dret canònic, és a dir, d’aquesta estructura jurídica que representa la cara terrenal d’una Església, naturalment divina, però que, de fet, actua sempre emparant-se en aquest magma de normes que són, a l’època de què estem parlant, el fonament últim (el justificant, en definitiva) del poder omnímode de la Inquisició. Mira, mossèn, jo, que, també com tu, he estudiat llatí i conec bastant a fons el dret, et confessaré la important convenció a què he arribat: on acaba l’evangelí, allí comença el dret canònic; i tu, mossèn Trèmol, tu representes aquest dret.

De sobte quedem en silenci i Helena, que fa temps que roman callada, decideix intervenir.

–Són molts els personatges amb què el lector es troba al llarg de la teva novel·la, però, seguint amb el que tu acabes de dir sobre les figures de mossèn Trèmol i del paborde Arguimbau, em sembla que tots els que protagonitzen la nova classe social que domina la vida de Ciutadella en els anys posteriors a l'assalt, encarnen també -desmenteix-me si no- un mateix personatge. Antoni Quart, Gaspar Oliver, Gil Cardona, Pau Vila, els germans Arguimbau..., tots ells simbolitzen el que mossèn Jaume Font, el narrador, defineix com «els afavorits per la fortuna, la nova oligarquia que han format els qui l'atzar, els diners o l'astúcia havien salvat de la ràtzia». I mossèn Font, que, ell sí, és historiador, descriu aquesta oligarquia amb unes paraules molt dures quan, en ple segle XVIII -dos-cents anys més tard- confessa sentir-se molt proper d'Arnau Vidal, d'aquest home que va voler destapar, en descobrir-la, la hipòcrita iniquitat dels poderosos, d'aquells *herois de la nit* que -són paraules seves- «van decidir que construirien el futur sobre l'oblit i van negar als perdors el dret a la memòria, que és l'únic bé que l'home conserva quan ho ha perdut tot».

–Gràcies, Helena. Jo no ho hauria pogut dir millor, perquè és precisament «el dret a la memòria» el que avui, 9 de juliol de 2011, hem reivindicat en llegir l'Acta de Constantinoble; i ho seguirem fent en dipositar les corones de llor als peus de l'obelisc, i en pregar més tard a la Catedral de Menorca pels qui, quatre-cents cinquanta-tres enrere, van sofrir les conseqüències terribles de l'assalt de l'enemic, dels errors polítics que van cometre els qui aleshores governaven les Espanyes i dels egoismes dels seus propis germans.

»I és això -precisament això- el que vaig intentar en escriure «Els herois de la nit», conscient que, com ha dit Mario Vargas Llosa, «*en una novela no se pueden contar historias verdaderas. [La novela] es un género para contar mentiras (...) que parezcan verdad*».

Eça de Queirós, el gran novel·lista portuguès del segle XIX, va dir que l'escriptor és l'home que construeix «*Sobre o nudez forte da verdade o manto diaphano da phantasia*». I Carlos Fuentes, que és, sens dubte, un dels grans novel·listes mexicans d'avui, observa que «*Don Quijote de la Mancha nunca*

existió, [que] Hamlet nunca existió, pero hoy, ¿quién puede entender el mundo sin Don Quijote y sin Hamlet? Antes de ellos el mundo era otro, de modo que la creación de esta realidad paralela es el mayor ejercicio crítico e imaginativo que nos da la literatura». Això ens explica per què Jean-Marie Le Clézio, l'endemà d'haver rebut el premi Nobel de Literatura, declarés a una emissora francesa que cal que continuem llegint [i -dic jo- escrivint] novel·les. I això perquè, com ell argumentava i jo assumeixo, la novel·la és un bon mitjà d'interrogar el món d'avui.

Gràcies, doncs, a tots vosaltres, Helena, Arnau, Jaume, Pau, mossèn Ferrer, mossèn Trèmol, per haver acceptat debatre amb mi entorn d'«Els herois de la nit», aquest relat on vosaltres representàveu un paper. Tan de bo que, tots junts, hàgim també contribuït a construir aquesta *realitat paral·lela* de què parla Carlos Fuentes que, amb el nom de literatura, ens ajuda a entendre el món.